

УДК 007:304:070

АНТИЧНИЙ РИТОРИЧНИЙ ІДЕАЛ І ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ СУЧАСНОСТІ

Тетяна Хоменко

Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

Проаналізовано вплив античного ораторського феномену на становлення і функціонування сучасного морально-етичного публіцистичного дискурсу.

Ключові слова: ораторська промова, публіцистика, історична рухомість жанру, комунікування, екзистенційний сенс, інтерактивність.

Актуальною, на нашу думку, є сьогодні потреба резонансного функціонування слова в суспільстві, адже тісний контакт слова з життям — це не лише техніка красномовства, але й «консолідаційний чинник» [9; 3]. Це також громадянська постава публіциста, цілісне світобачення, концептуальність і цілеспрямованість його ідей. Слово матеріалізує, опредметнює думку. Воно, як носій інформації, комунікативне за своєю функцією, мовлене чи написане, скероване на відповідну творчу співдію.

Нині перед публіцистикою стоїть непросте завдання — «заангажування людей в процес очищення, повернення сенсу життя, обнадіювання» [6; 107]. «Сила публіцистики, рівень її переконливості — не лише у системі доказів, а й у внутрішньому вогні, стилі... Передчуття зміни історичного вектора, поступового переходу комерційної цивілізації в духовну, неминуче вимодельовує публіцистичний текст як носія певної світоглядної системи. Публіцист зобов'язаний звертатися за знанням до першопричини, не забуваючи при цьому про грамотність душі. Той кого навчили, повинен вчити інших» [6; 111], адже завдання журналіста-публіциста — допомагати людям прозріти. Перед ним стоїть чіткий обов'язок пробуджувати. Її чергове завдання — встановити гідну шкалу вартостей, щоб не збіднювати людського духу ницістю ціни, не схилити голови перед злом, щоб дбати про духовний пошук, бо ЗМІ повинні насамперед бути засобами порозуміння між людьми й народами.

Отже, бажання зцілити й перемогти, чи перемогти й зцілити може бути набагато сильнішим, далекосяжнішим, ніж сама потреба в цьому. Тобто, якщо й справді перед публіцистикою-журналістикою стоїть завдання змінювати не тільки галузь своєї діяльності, а й увесь світ, як банально б це не звучало, то вартує зізнатися й самим собі, журналісти, що потреба в нашому таланті є

набагато вагомішою, а роль, яку відіграємо в суспільному ланцюгу цінніша за ту, якою «нагороджуємо» себе — четверта влада.

В. Здоровега свого часу говорив про те, що сьогодні «змінився характер засобів масової інформації. Газети стали більш інформаційними, розважально-рекламними. Редакції відмовилися друкувати об'ємні, аналітичні матеріали. Журнали втратили колишні тиражі й популярність. Українське телебачення, далеке від української культури, не зуміло залучити до праці аналітиків, а публіцисти-письменники виявилися неспроможними знайти себе на телевізійному екрані. Специфіка телебачення виявилася для них недоступною. Якийсь прихисток окремі публіцисти знайшли на українському радіо. Публіцистика у її традиційному вигляді не знайшла належного місця у сучасній масово-комунікаційній системі» [3]. Він вказував також на низьку споживацьку культуру, і мав рацію, бо рівень цієї культури змінився «завдяки» моді. А мода, як пише Є.Сверстюк, виробляється рекламою, пасивний «художній смак» — задовольняється модою. Читач приймає все на віру і цікавиться більше шумовинням твору, ніж власним враженням про нього. Висновок один, і його пропонує нам В. Здоровега: публіцистика, як і все на світі, «мусить змінюватися» [3].

Ці зміни потрібні заради пам'яті тих, хто жив ідеєю правди в Слові, ідеєю гуманності й духовної першопричини людського існування. Й. Лось неодноразово у книзі «Публіцистика й тенденції розвитку світу» зазначає, що публіцисти повинні зробити все, аби виконати своє найперше завдання — відродити аристократизм слова і мислення через відродження шляхетної мотивації публіцистики, створити авторитет плодотворним ідеям, бажати відтворити істину, а не тільки виправдати свої переконання, а також, прагнути не поневолювати словом, а визволяти. Отже, йдеться про повернення до вагомого слова правди і добра, наснаженого любов'ю, яка, за висловом Є.Сверстюка, є «ознакою сили і життя», а «життя, наповнене добрими ділами, — це нива зорана і засіяна» [16]. Публіцистика морально-етичного спрямування бере на себе важкий обов'язок: засівати інформаційне поле сучасності високим словом про високе призначення людини. А це, в умовах сучасного інформаційно-технологічного прогресу, потребує глибинного дослідження першооснов публіцистичної майстерності.

У книзі «Ораторське мистецтво» Г. Апресян [20] вказує на те, що відповідно до суспільного, наукового, технічного і будь-якого іншого прогресу значення слова, особливо такого, яке окреслювало б комплекс явищ і понять суспільних інститутів, розширювалося. Мистецтво інтерактивності публіцистичного слова шліфувалося віками, передовсім у царині соціальних, політичних, економічних та культурних перетворень. Але у всі часи особливо важливим завданням публіциста були свіжа і відважна думка, благородні почуття, наприклад: добра і справедливості, громадянського обов'язку і патріотизму. (Чи не про це говорить і наш сучасник Є. Сверстюк: «Ті, хто в полоні власних вигод та всяких спокус, раби егоїзму і матеріальної залежності, ті не мають коли думати про добро для ближнього і про громадське добро. Раб зорового поля, так само, як мавпа, не бачить нічого, крім спокусливих речей. Щоб робити добро, треба про це постійно думати, треба бути чуйним, уважним винахідливим, а часто сміливим. Афоризм «У житті завжди є місце для подвигу» можна доповнити: «Для тих, хто готує себе для подвижництва». Випадково і мимовільно добрих діл не роблять» [16]).

Античність залишила нам у спадок неперевершені зразки красномовства, цінні настанови щодо майстерності і відваги публічного виступу. Адже саме в античні часи усвідомлювали той факт, що вміле володіння словом ще не наближує до пізнання істини, а красномовство — ще не показник мудрості. Перше місце посідало проникнення в суть предмета. У діалозі Платона «Горгій», як відомо, конфронтують два погляди на мистецтво переконання. Для Сократа використання прийомів переконання за відсутності справжнього знання — це просто вміння видавати брехню за істину. Натомість Горгій говорить про велику вигоду від маніпулювання словами. Постулат Сократа про те, що «громадяни завдяки промова ораторів мають ставати кращими» [7; 211], демонструє яскраво виражену виховну, «визвольну» функцію слова. Практичним його втіленням сьогодні є публіцистика Є. Сверстюка. Візьмімо типовий приклад. Ціцерон у трактаті «Про оратора» писав: «Промова має розквітати і розгортатися тільки на основі повного знання предмета; коли ж за нею не стоїть зміст, засвоєний і пізнаний оратором, то словесний її зміст видається пустою і навіть дитячою балаканиною» [27; 81].

Політичний зміст античного красномовства, його актуальність, орієнтація на практичну дійсність висловлюваних суджень, їх відвертість наближують, на думку В. Учонової, політичне красномовство античності до публіцистики.

«Філіпіки» Демосфена та «Катілінарії» Ціцерона — це яскравий приклад саме політичного красномовства. Їхні жанрові особливості підпорядковані були передовсім вимогам численних «Риторик», які виходили з-під пера вчителів красномовства, першочерговою вимогою яких було знаходити всі можливі способи переконання стосовно кожного предмета. Наприклад, у «Риториці» Арістотеля: «Стосовно способів переконання, то їх три: одні з них залежать від характеру мовця, другі — від того чи іншого настрою слухача, треті — від самої мови» [19; 19].

Обов'язковим було:

- посилення на провідні загальноприйняті вартості полісного життя;
- переконливість посилення на визначальні ідеологічні цінності.

Але проблеми майстерності завжди впиралися у співмірність і доречність апеляції до високих категорій. Багато залежало від самого автора: від його політичного, життєвого світогляду, морального досвіду і авторитету, бо це давало змогу знайти такі елементи виразності промови, які б надовго затримали увагу слухачів. Звідси — гострота полемічності, лобове протиставлення доказів «за» і «проти». Наприклад, у промовах Демосфена [22].

Римський сатирик Лукіан у «Похвалі Демосфену», вказуючи на бездоганність промов оратора, характеризує їх так: «Як міцно збиті в його промовах думки і слова! Яка бездоганна переконливість досягається розміщенням окремих частин! Блискучий і величний, з могутнім диханням, поміркований і стриманий в користуванні словом і думкою, винахідливий щодо застосування різних зворотів — він один... дав зразки промов, наповнених життям, молотом кованих» [23; 649].

Ці характеристики цінні з огляду на важливість вміння поєднати знання з технікою володіння словом. Але, оскільки йдеться про переконливість політичного слова, то на увагу заслуговують ще кілька моментів, які сприяють його жанровій ідентифікації:

— знання політичної ситуації та поглядів політичного лідера і об'єктивна оцінка цих компонентів політичного життя суспільства у промові. Це — предмет промови і своєрідне тло твору;

— «сходинки» риторичних запитань, що відтінюють найсуттєвіші і тому емоційно напружені розділи промови, наприклад, у Демосфена. («Сходинки» — це термін, який застосовують В. Учонова та К. Рогачевська на означення художнього прийому ораторських творів. На думку К. Рогачевської [9], така побудова твору дає змогу вибирати: підніматись вгору/опускатися вниз, але не відхилятися вбік, щоб не забути про мету промови. Звідси чітка логіка умовиводів, яка активізує аудиторію, збуджує інтерес до слів мовця; ідентифікація автора (оратора) з аудиторією, коли промовець говорить ніби не тільки від себе, а, використовуючи замість займенника «я» займенник «ми», ототожнює себе із загалом і говорить від його імені. Наприклад, у Демосфена (III промова): «Ми байдуже дивимося на те, як посилюється ця людина» [22; 115]. Цю своєрідну моральну сентенцію у зверненні до загалу можна потрактувати як фігуру замовчування, коли висновок мають зробити самі слухачі, а правильні акценти спонукують до правильного прийняття рішення. Звісно, такий риторичний прийом міг застосувати лише красномовний оратор — «доброчесний громадянин полісу» (Аристотель), який поставив своє життя, втілене у слово, на службу громаді. Про це, зокрема, пише Плутарх у «Порівняльних життєписах»: «Він (Демосфен — Т. Х.) не збочував з прямого шляху і ні словом, ні ділом не зраджував себе, навпаки, вся його державна діяльність була, якщо можна так висловитись, настроєна на один незмінний лад, зберігаючи завжди той самий тон. За твердженням філософа Панетія, і промови Демосфена переважно написані з тією думкою, що слід вибирати лише морально прекрасне і віддавати йому перевагу заради нього самого. Сюди належать такі промови, як: «Про вінок», «Проти Арістократа», «Про звільнення від провинностей», «Філіппіки». У цих промовах Демосфен закликає своїх співвітчизників не до того, що найприємніше, найлегше чи найвигідніше, а висловлює думку, що в багатьох випадках слід прекрасному і достойному віддавати перевагу над власною безпекою й порятунком» [8; 324].

Своєрідний канон побудови переконливої ораторської промови знаходимо у трактаті «Оратор» Ціцерона: «Створити вступ до промови, щоб захопити слухача, привернути його увагу і підготувати його до своїх повчань (підкреслення наші. — Т. Х.); викласти справу коротко і ясно, щоб все у ній було зрозуміло; обґрунтувати свою точку зору і заперечити чиясь і зробити це не хаотично, а за допомогою такої побудови окремих доказів, щоб загальні висновки випливали з окремих доказів. Врешті замкнути все це запальним чи заспокійливим висновком» [27; 122].

Такі вказівки наголошують на потребі проникати у предмет промови, що гарантує цілісність висловлювання і, на чому хотілося б акцентувати особливо, гарантує відповідь або, точніше, відповідне розуміння «повчань», а саме так окреслює Ціцерон роль промовця і його промови — навчити. Водночас окреслено проблему стилю.

Для Ціцерона зразком оратора був той, хто «про мале зможе говорити скромно, про середнє — помірковано, про велике — поважно» [27; 351]. Ці теоретико-риторичні рекомендації Ціцерон блискуче реалізував на практиці. Його життя, як і життя Демосфена, було продовженням його промов, а слова — під-

твердженням вчинків, бо, крім того, що він був оратором, передусім це був політик і громадський діяч. Така заангажованість у суспільні перетворення дає змогу говорити про збіг соціальних функцій і творчого процесу оратора і публіциста.

Що ж до жанрової специфіки ораторських творів (як, без сумніву, публіцистичних, особливо стосовно політичного слова) та сучасних публіцистичних виступів, то, очевидно, слід говорити про еволюцію рис публіцистичного твору, пам'ятаючи про те, що публіцистика має своє «вчора» і «сьогодні», а між цими «вчора» і «сьогодні» — величезний культурно-історичний відтинок, який вимагає не просто порівняльного аналізу (а в часовій протяжності він дуже нетривкий, мінливий, бо конкретне «сьогодні» віддаляється від «вчора», стає його продовженням, хоч і трансформованим, у майбутньому), який швидко втрачає свою актуальність, а історичного прочитання верифікаційних процесів з деякою проекцією на майбутнє. Слушно в такому разі говорити про нестабільність, нетривкість такої категорії, як жанр взагалі. С. Аверінцев застосовує щодо цього таке визначення: «історична рухомість категорії жанру». Він, зокрема, пише: «Ми не маємо наміру нагадувати, що кожен літературний жанр є явищем історичним, що жанри поступово набувають і накопичують свої ознаки — не обхідні і достатні умови своєї ідентичності, потім «живуть», поділяючи участь всього живого літературного процесу, інколи повертаються до життя, зазвичай, у перетвореному вигляді» [18; 101]. М. Бахтін слушно зауважував, що жанрова архаїка в оновленому вигляді зберігається і на вищих стадіях розвитку жанру. «Більше того, що вищим і складнішим є розвиток жанру, то краще і повніше він пам'ятає своє минуле» [21; 205].

Публіцистичний жанр ніби «перетікає» з однієї культурно-історичної епохи в іншу на рівні новаційної інтерпретації слова, зануреного в культурно-історичний контекст. А на етапах «перетікання» підключається об'єктивна пам'ять жанру як вкоріненість, передовсім, у традиції (духовні, національні, літературні та ін.), що забезпечує надтрафаретне існування публіцистичного твору, епічне осягнення автором світопорядку. Саме об'єктивна пам'ять публіцистичного жанру дає підстави говорити про подібність політичних промов античності з публіцистичною творчістю. «Подібним є їхній предмет — найактуальніші чинники суспільно-політичного життя; подібний вплив на суспільну думку, свідомість і поведінку» [26; 21]. Пошуками нових форм політичного спілкування, потребою фіксації історичних знань, а також залучення якомога більшої аудиторії була зумовлена переорієнтація усних жанрів, хоча найважливішими залишалися такі орієнтири: «ні за яких умов не припускати фальші..., в жодному разі не боятися правди; не допускати ані тіні пристрасті, ані тіні злоби» [27; 142].

Йдеться про стан постійного духовного руху і саморозвитку самого знання. Адже воно божественне, тому й возвеличує людину. Але спроможність через Слово удосконалювати себе, влаштовувати розумне суспільство треба використовувати належно. Саме це допомагає виявляти і обґрунтовувати моральні основи буття людини. Водночас слід зазначити, що, на думку Сократа, єдиним критерієм добра може бути лише інтелектуальне знання, яке й гарантує істину. І в цьому сенсі неписані «закони тривкіші від писаних». Відтак безпосереднє захоплення словом, яке ще не встигло закріпитися у своїй певності, яке дивувало,

зачаровувало, інтригувало, піддавалося грі, поступово сформувало специфічні базові засади жанру, які є орієнтирами й сьогодні.

Якщо ми зіставимо промови захисника афінської демократії Демосфена з аргументаційною базою, наприклад, публіцистики Є. Сверстюка, то побачимо багато спільних акцентів, прийомів, незважаючи на різні епохи, культури, ситуації. Насамперед тому, що моделюються відповіді на три запитання. Найдавніше з них: «Як все сталося?» Це не просте знаттєлюбство, а життєвий імператив, прагнення знати все з того, що довелося пережити народів та людству. Історична свідомість стає найвищою етичною й духовною вартістю людини. Життєво важливим є також друге питання: «Чому так сталося?» Знання правди стає тут домінуючим імперативом. Замовчування фактів чи «підправлена» історія не можуть сприяти виховним аспектам і культурі загалом, радше — це шлях до розтління особистості, цинізму й лицемірства, своєрідного політичного матеріалізму. Однак найважливішим є третє запитання: «Що робити?» Тут історія виходить за свої безпосередні межі, звертається до майбутнього, стає надісторією, здійснюючи синтез знання і поведінки, перехід до практики. Якщо сучасність засвоює уроки минулого, її можна назвати постсучасністю — це мудра, найвища сучасність.

У текстах промов, 50 «вступах» до промов Демосфена і у всіх виступах Є. Сверстюка наскрізними є одні й ті ж мотиви: стурбованість моральною деградацією сучасників; апелювання до славних предків, зокрема емблематичних постатей; наголошування на справедливості й громадянському обов'язку; зборювання олжі. Водночас бачимо вміння задіювати глибинні пласти свідомості через влучне слово, переконливі моральні міркування, застосування діалогічного прийому спільного пошуку правди і монологічних сповідальних мотивів, нарешті — філософічних узагальнень, придатних на всі часи. Це, наприклад, виразно зазначено у промовах Демосфена «Про мир», «Про справи у Херсонесі», «Про розповсюдження засобів» [22] і аналогічно — у міркуваннях Є. Сверстюка, в статтях «Громадянський вибір» [10], «Моральний приклад і моральний опір» [11], «Добігає час тисячоліття» [12], у розмові з кореспондентами журналу «Універсум» [13], газети «Українське слово» [14] та ін. Перш ніж схарактеризувати чільні аспекти роздумів Є. Сверстюка, який працює саме в силовому полі сучасної морально-етичної публіцистики, вважаємо доконечно наголосити ось на чому. У масовій свідомості — «завдяки» мас-медіа передовсім — склався стереотип: «Україні потрібно йти до Європи», «Наш орієнтир — європейський вибір». Це неадекватне відображення реалій. Європейська проблематика, європейський стиль мислення й почування є у нас своїм, рідним. Про це, зокрема, йдеться у роздумах І. Кодлубай, яка вказує не лише на визначальний культурний чинник, але й на те, що через прийняття християнства Русь-Україна увійшла в родину інших європейських народів і взяла участь у їхньому культурному процесі на всіх етапах. А тому ми маємо усі підстави на паритет зі спадщиною античного світу. «Як відомо, провідником античної думки в західному світі був скіф Діонісій Малий... і якщо скіфи так гаряче прийняли слово Христове, переклали Святе Письмо своєю мовою, філософствували (! — автор) про нього та, як зазначив Євсевій Ієронім, «Кипіли жаром віри», то, очевидно, в культурі Скіфії (ще до н. е.) існувало повноцінне багате духовне підґрунтя, близьке до християнських ідей. Адже не може легко увійти в душу народу те, що чуже його духовній сутності, його світоглядній

традиції. Підтвердженням цього можуть бути і роздуми скіфського мудреця Анахарсіса (кін. VII — перша пол. VI ст. до н. е.), які ментально багато в чому близькі до вчень раннього християнства» [4; 38].

Саме давні європейські традиції формування морально-етичного феномену публіцистики (античний + християнський елементи) дають змогу Є. Сверстюку бачити великі істини, обґрунтовувати вічне, схоплювати світ епічно. Відштовхуючись від одного історичного факту — заяви 139 представників наукової та творчої інтелігенції щодо урядової політики репресій, Є. Сверстюк сягає найвищого рівня узагальнення: «Моральна сила в суспільстві завжди важлива. Вона виявляється і в моральній позиції, передусім інтелігенції. І тільки з такою силою, одвертою й авторитетною, рахуються політичні сили. І поважають, як ядро суспільства, з якого формується громадянське суспільство, що спирається на незалежність особи» [10; 109]. Половинчата мораль облудна, вважає Є. Сверстюк. Енергія духу є діяльним самозахистом особи, її прав, її принципів. На раціоналізмі, озброєна раціоналістичними принципами, людина маліє. І тому, упевнений публіцист, «найживучішим виявиться в кінці другого тисячоліття Пилат — холодний і байдужий до драми». Але «хто йде за інерцією ХХ віку — йде у темряву...» [12; 7]. У розмові з Л. Тарнашинською Є. Сверстюк наголошує на «духовній непохитності, що тримається на цінностях абсолютних». Як в античні часи перед тим же Демосфеном (він віддав життя за свободу Батьківщини), так і сьогодні перед кожним постає шанс вибору між вигодою й обов'язком. «Історія не закінчилася, і не закінчилися великі дороги. Споживацький світ достатку плодить ледарів і боягузів. Але світ, як завжди, належить сміливим і хоробрим, і тільки їхніми ділами і духом він живий» [15; 28]. Взірцем етичного ідеалізму він вважає Василя Стуса. Саме цей найвидатніший український поет ХХ сторіччя продемонстрував проникливий і совісний патріотизм.

Бачення якісних параметрів публіцистики, викладене у працях І. Франка, М. Шлемкевича, В. Здоровеги, А. Москаленка, В. Шкляра, А. Погрібного, В. Різуна, Й. Лося та ін., дуже подібне. Метою ж у всі часи було з'ясування істини, яке включало в орбіту досліджуваних проблем не лише політичні, економічні, військові, законодавчі питання, але й зверталось до морального виховання. Цей момент можна вважати першочерговим завданням сучасної публіцистики, яка має рівноправно поєднувати раціональне й емоційне, оскільки публіцистика звертається і до розуму, і до почуттів людини, а, маючи справу з матеріальними і духовними субстанціями, вона перетворюється на «інтелектуальну реальність, яка фіксує динаміку життя, мислення й психології», стає «словесною сферою моделювання свідомості» [5; 595]. На часі говорити про морально-етичну спрямованість публіцистичних творів, які, на думку М. Шлемкевича, займають визначне місце в духовній культурі, скільки «публіцистика — це зачатки нових кристалізацій духа і дійсності, їх передбачення і передчуття, вкладені в слово» [17; 114–115].

Саме письмові пам'ятки давньої культури дають змогу конкретніше розмірковувати і про джерела публіцистики. Цей вид творчості не відділився від ораторства, історіографії, художньої літератури, а розвивався «всередині» і «між» цими родами словесності. Хоча, на нашу думку, публіцистична спрямованість того чи іншого виступу (мовленого чи зафіксованого письмово) значно важливіша для дослідження, ніж пошуки визначення античними теоретиками категорій «публіцистика» і «публіцистичність». Володимир Здоровега [2] вважає, що це було б навіть ризиковано, особливо стосовно такого явища, як ора-

торське мистецтво, бо слово «публіцистика» виникло значно пізніше. Поява деяких визначень — це, на нашу думку, питання часу. Важко сказати чи змінили б вони диференціацію і структурованість ораторських виступів. Важливо, що сьогодні вчені знають про їхню публіцистичну спрямованість, про те, що «публічно орієнтоване слово стає «живою душею» [26; 88] не лише античної культури, і, що воно стає публічною силою не лише в контексті полісного життя, а й у контексті сучасного урбанізованого світу, який потребує виваженого словесного поштовху до гармонійного прогресу. Публіцистика й сьогодні «перетікає» з жанру в жанр, об'єднує в собі риси різних жанрів, а отже набирає більшої виразності, вдосконалюється і чи не найкраще ілюструє визначення С. Аверінцева про «рухомість жанру» і його «об'єктивну пам'ять» [18; 128]. Тому, можливо, важливішим є не наявність чи відсутність визначення як такого в конкретну епоху, а мета, якій служить твір, орієнтований на кожного з нас зокрема і на загал, на публіку. Адже «публіцистика у загальній системі пізнання і відображення людиною дійсності займає «проміжне» місце, вбираючи у себе елементи науки і мистецтва, тісно стикуючись з іншими формами суспільної свідомості, зокрема з політикою, філософією тощо» [2; 141].

Публіцистичний тип впливу на суспільне життя в давнину втілювався в усне слово — ораторське мистецтво. Лише воно могло забезпечити ефект одночасної «масової віддачі» [25; 13] аудиторії. Для античного світу це було актуально, як актуально й тепер. Ретроспекція, до якої ми вдаємося, вихоплює лише деякі явища публіцистичності, тому зауважуємо, що як самостійна духовна освіта, як специфічний продукт особливої духовної, інтелектуальної, філософської діяльності, публіцистика організувалася пізніше. В. Учонова щодо цього пише: «Шукаючи її джерела (публіцистики. — Т.Х.) у давнині, ми ніби скеровуємо промінь електричного світла і спостерігаємо особливі відблиски граней, які самі собою, в історичному минулому, не усвідомлювалися як різні, розчленовані. Вони були складовими моноліту іншої діяльності: політико-адміністративної, ораторської, проповідницької, революційно-повстанської» [25; 14].

Ораторство Давнього Риму та Греції можна зіставити з сучасною публіцистикою, шукаючи генетичну єдність. Але ставити знак рівності між ораторським мистецтвом і сучасною публіцистикою було б не виправдано хоча б тому, що предмет вивчення мислителя давнини відрізняється від того, який творить сферу зацікавлення сучасної публіцистики, як відрізняються закономірності безпосередньої дії усного і тиражованого письмового слова.

Точки дотику як ораторського мистецтва, так і публіцистики, звісно, існують. Це:

- закономірності пізнання дійсності;
- сила впливу виступу як «інструмента» соціального комунікування, щоб «домогтися потрібних для суспільства вчинків окремих індивідів і цілих колективів» [1; 7];
- оперативний вплив на масову аудиторію для активізації її політичної, суспільної, духовної діяльності;
- дбайливе ставлення до слова, яке вибудовується за певними законами;
- логічно-абстрактне та конкретно-образне освоєння дійсності.

Отже, ораторство, як і публіцистику, слід, на нашу думку, вважати особливим видом діяльності суспільного організму, який через світосприйняття

авторитетних, можна навіть сказати, харизматичних особистостей, подає дійсність, перетворюючи і «закодовуючи» її в тексти, які будуються за особливими законами. І, якщо вже говорити про об'єктивну пам'ять жанру, а стосовно нашого дослідження доречно говорити про об'єктивну пам'ять публіцистичних творів, які неможливо відірвати від культурно-історичного процесу, то виправданим є лише цілісне дослідження публіцистики, тобто дослідження публіцистичного тексту можливе лише через призму тих подій, які спричинили його появу. Вирвати твір з історичного контексту дуже важко. Доцільність такої дії може бути виправдана хіба що завданням проаналізувати, дослідити, вивчити текст як набір художніх засобів, прийомів, та як майстерність автора в композиційному їх укладанні в завершене текстове полотно.

Підсумовуючи, маємо підстави стверджувати, що античний риторичний ідеал виявляється не лише у формуванні деяких жанрових параметрів. Античність вплинула і на формування красномовства як аналітичного матеріалу, який вчить думати, зіставляти факти, бачити причиново-наслідкові зв'язки між реаліями, формує адекватну картину людського буття. Кожна з риторичних універсалій спрямована на досягнення найвідчутнішого впливу на аудиторію. І до істинних вершин красномовства повинен прагнути кожен, хто шукає істину, застосовуючи свої знання погідно, прагнучи вдосконалюватися і вдосконалювати, навчатися і навчати.

-
1. *Здоровега В.* Пошуки істини, утвердження переконань. Деякі гносеологічні та психологічні проблеми. — Львів: Вища шк., 1975. — 176 с.
  2. *Здоровега В. Й.* Збагнути день сущий. — К.: Дніпро, 1988. — 263 с.
  3. *Здоровега В.* Іван Франко та українська публіцистика // Дзеркало тижня. — 2006. — №23 (602), 17–23 черв. (www.dt.ua/3000/3760/53591/).
  4. *Кодлубай І.* Скіфи і християнство... Вигадка чи реальність? // Річ. — 2001. — Ч. 2. — С. 38–39.
  5. *Лось Й.* Іван Франко: місія публіциста // Іван Франко-письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнар. наук. конф. — Львів: Світ, 1998. — С. 592–604.
  6. *Лось Й. Д.* Публіцистика й тенденції розвитку світу: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. У 2-х ч.: Ч.1. — Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, — 2007. — 376 с.
  7. *Платон.* Горгій // Діалоги. — К.: Основи, 1995. — С. 155–223.
  8. *Плутарх.* Порівняльні життєписи / Пер. з давньогрецької Й. Котова та Ю. Цимбалюка; Передм. Й. Котова. — К.: Дніпро, 1991.
  9. *Пономарів О.* Мовні права та обов'язки // День. — 2000. — Ч. 65. — 12 квітня.
  10. *Сверстюк Є.* Громадянський вибір // Сучасність. — 1999. — Ч. 1. — С. 108–109.
  11. *Сверстюк Є.* Моральний приклад і моральний опір // Час. — 1995. — 3 лист.
  12. *Сверстюк Є.* Добігає час тисячоліття // Українське слово. — 2000. — 6 січ.

13. *Сверстюк Є.* Колективний гріх чи особиста відповідальність кожного? / Інтерв'ю взяла Л. Вороніна // Універсум. — 2000. — Ч. 11–12.
14. *Сверстюк Є.* Одвічний сценарій... / Інтерв'ю взяла Л. Вороніна // Українське слово. — 2000. — 26 жовт. — 1 лист.
15. *Сверстюк Є.* «Ядро духовної аристократії завжди в опозиції» / Інтерв'ю взяла Л. Тарнашинська // Універсум. — 1995. — Ч. 1–2. — С. 27–30.
16. *Сверстюк Є.* Чим наповнене життя // www.radiosvoboda.org // 14.08.2003.
17. *Шлемкевич М.* Верхи життя і творчості: Промови. Доповіді. — Нью-Йорк; Торонто: Ключі, 1958. — 158 с.
18. *Аверинцев С.* Риторика и истоки европейской литературной традиции. — М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. — 448 с.
19. Античные риторика / Под ред. А.А.Тахо-Годи. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. — 352 с.
20. *Апресян Г. З.* Ораторское искусство. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. — 256 с.
21. *Бахтин М.* Проблемы поэтики Достоевского. — М.: Худ. литература, 1972. — 472 с.
22. *Демосфен.* Речи. Перевод с греческого. Статья и примечания проф. С. И. Радцига. — М.: Изд-во Академии наук СССР, 1954. — 608 с.
23. *Лукиан.* Похвала Демосфену, 14 // Лукиан: Сочинения: В 2 т. — М., 1935. — Т. 2. — С. 649–650.
24. *Рогачевская Е.* Цикл молитв Кирилла Туровского. Тексты и исследования. — М., 1999. — 280 с.
25. *Учёнова В.* Гносеологические проблемы публицистики. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. — 148 с.
26. *Учёнова В.* У истоков публицистики. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. — 214 с.
27. *Цицерон Марк Тулий.* Три трактата об ораторском искусстве / Пер. с лат. Ф. А. Петровского / Под ред. М. Л. Гаспарова. — М.: Наука, 1972. — 471 с.

ANCIENT RHETORICAL IDEAL AND THE FORMATION OF MENTAL AND ETHICAL JOURNALISTIC DISCOURSE OF MODERN TIMES

Tetiana Khomenko

Ivan Franko National University of Lviv,
Chuprynky Street 49, 79044, Lviv, Ukraine

Tel. office: (032) 239-47-51

E-mail: journft@franko.lviv.ua

The ancient phenomenon of speaking in the formation and functioning of modern mental and ethical journalistic discourse examined.

Key words: rhetorical speech, journalism, historical mobility genre, communication, existential meaning, interactivity.

**АНТИЧНЫЙ РИТОРИЧЕСКИЙ ИДЕАЛ
И ФОРМИРОВАНИЕ МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОГО
ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА СОВРЕМЕННОСТИ**

Татьяна Хоменко

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина

Тел. оф.: (032) 239-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

Проанализировано влияние античного ораторского феномена на возникновение и развитие современного морально-этического публицистического дискурса.

Ключевые слова: ораторская речь, публицистика, историческая подвижность жанра, коммуникация, экзистенциалистский смысл, интерактивность.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2009

Прийнята до друку 14.10.2009